

بودیسم در اروپا

بخش دوم

1 خرداد 1391

علی فرح‌بخش / رادیو کوچه

در گزارش قبل، پیرامون پیشینه‌ی آیین بودا در اروپا، مختصر شرحی به‌میان آمد. در پرونده‌ی امروز، به بررسی دلایل گرایش اروپایی‌ها به کیش بودایی خواهیم پرداخت. گرایشی که به‌طور مسلم، پدیده‌ای همه‌گیر یا بسیار گسترده نیست، اما بی‌شک در تاریخ معاصر اروپا، قابل توجه و بازبینی‌ست.

بررسی دلایل گرایش اروپایی‌ها به آیین بودا

نخستین دلیل گرایش اروپاییان به آیین بودا را می‌توان خلاء ناگهانی اندیشه‌های مذهبی دوره‌ی «ویکتوریا» در بریتانیا دانست که بر ساختار اندیشه‌ای اروپا نیز سرایت کرد. دوره‌ی ویکتوریایی در بریتانیای کبیر، اوج دوران انقلاب صنعتی و شاخصه‌ی آن امپراتوری به‌شمار می‌رود. این دوره را غالبین بین سال‌های 1837 تا 1901 میلادی، یعنی زمان سلطنت «ملکه ویکتوریا» می‌دانند. انقلاب، موجب گسترش راه‌آهن به کل کشور و پیشرفت‌های مهم در مهندسی شد. در سال 1848 انقلاب‌های زیادی با تأثیرپذیری از انقلاب فرانسه، در اروپا اتفاق افتاد. در بسیاری از کشورهای اروپایی، به‌ویژه آلمان، انقلاب صنعتی به‌وجود آمد.

این انقلاب تا پایان سده با ساختن کارخانه‌ها و راه‌آهن در تمامی سطح قاره گسترش پیدا کرد. هر چند تأثیر رومانتیسم تا حدود زیادی در دوره‌ی ویکتوریایی قابل مشاهده بود، ولی در میانه‌ی این سده با مخالفت‌های جدی مواجه شد. بسیاری از اکتشافات علمی مثل نظریه‌ی تکامل «داروین» و نظرات «اگوست کنت» فیلسوف فرانسوی که تا حدودی از انقلاب صنعتی تأثیر گرفته بود، باعث قدرت‌گیری عقل‌گرایی جدید (پوزیتیویسم) شد که شاخصه‌ی ادبی آن، ناتورالیسم بود. نظریه‌ی آن، که تأثیر زیادی از فلسفه جبرگرا و علم ژنتیک گرفته بود، بر روی اهمیت محیط در شکل‌دهی انسان تأکید داشت. در این میان، شک برخاسته از نظریه‌ی داروین و تعامل آن با انقلاب صنعتی، بنیان‌های مذهبی جامعه‌ی اروپا را

که انباشته از مسیحیت بود، تضعیف کرد. مسیحیتی که در تار و پود زندگی، فرهنگ و هنر اروپاییان ریشه دوانده بود.

همانگونه که در پیشینه‌ی آیین بودا در اروپا ذکر شد، شروع فوران اندیشه‌های بودایی در اروپا در اواخر قرن نوزدهم رخ داد. این ظهور، درست در زمانی رخ داد که اروپایی‌ها نیازمند تفکرات مذهبی نو بودند، تفکراتی که اگر با اندیشه‌های عصر صنعتی موافق نیست، لاقابل با آن در تضاد هم نباشد. در همین دوره بود که آیین بودا فرصتی برای رشد یافت، هر چند که هرگز نتوانست به‌عنوان یک دین بنیادین ظاهر شود، اما پیشرفت‌های بسیاری در اروپا داشت.

نکته‌ای که در این میان شاید کمی غیرمتعارف به‌نظر برسد آن است که در همان عصر و پیش از آن، کشورهای اروپایی، عموماً دولت‌هایی استثمارگر بودند. سیاست‌های استعمارگرایی گروهی از کشورهای اروپایی در جهت ایجاد سلطه بر کشور مستعمره، بر اساس کسب اطلاعات کامل از وضعیت جغرافیایی، بوم‌شناسی، تاریخ، فرهنگ و به‌خصوص باورهای دینی کشور مورد نظر برای استثمار، استوار بود. از این‌رو، دولتمردان، در راستای ایجاد ضربه و تسلط بر جوامع زیر دست، به کسب اطلاعات پیرامون مسایل مذکور و به‌خصوص باورهای دینی مردم مستعمره می‌پرداختند. در این میان، سرزمین هند، مخزنی از ادیان بود که محققان دین‌پژوه بریتانیایی، خواسته یا ناخواسته، به کانالی تبدیل شدند که سیاستمداران بریتانیا، برای نفوذ به تار و پود بنیان‌های عقیدتی مردم هند، از آنان سود می‌جستند، هر چند در این میان، تحقیقات دین‌پژوهی، به رشد قابل ملاحظه‌ای دست یافت.

دومین نکته‌ای که می‌تواند از علل گرایش و علاقه‌مندی اروپاییان به آیین بودا باشد، بن‌بست معنوی عصر معاصر در اروپاست. این بن‌بست معنوی، که متعاقب خلاء دین‌باوری عصر ویکتوریایی رخ داد، در دهه‌های اخیر بسیار مشهود است. دین بودایی به‌علت وجود روش‌های عملی سوق به‌سوی آرامش درونی از قبیل تکنیک‌های مدیتیشن، بسیار مورد توجه اروپایی‌ها قرار گرفت. در این بین، مکتب «ذن» (Zen) بودایی به‌علت ویژگی‌های خاص و منحصر به‌فردش، بسیار مورد توجه غریبان است. برای اروپایی‌هایی که در بسیاری مواقع، به زندگی، به‌صورت یک دوران ماشینی بی‌روح نگریده‌اند، نگرش بودایی به زیستن و محیط پیرامون، بسیار لذت‌بخش و آرام‌بخش می‌نماید.

سومین دلیل توجه اروپاییان به آیین بودا را می‌توان ضعف گروهی از کلیساهای مسیحی در جلب و حفظ پیروان‌شان قلمداد کرد. کلیساهای مسیحی و نیز مراکز علوم دینی مسیحیان، با پیشینه‌ی نه‌چندان موفق تاریخی‌شان در جلب دوستانه‌ی طرفداران معنویت، موقعیتی را پدید آوردند که متواریان از کلیساهای، دست به دامن ماواهایی مانند آیین بودا و یا دیگر فرقه‌های مذهبی شوند.

چهارمین علت پخش افکار بودایی در جامعه‌ی اروپا، سیل مهاجران خارجی شرقی‌تبار است. بوداییانی که پس از استقرار در اروپا، به احداث اماکن مذهبی و تبلیغ مستقیم یا غیرمستقیم دین‌شان پرداختند.

پنجمین عامل موثر در جلب توجه مردم اروپا، هنر بودایی است. هنرهای گوناگون بودایی از قبیل معماری، شعر سرایی، پیکره‌سازی، نقاشی و غیره، برای گروهی از اروپایی‌ها، بسیار جالب توجه می‌باشد، هر چند این امر مسلم نمی‌تواند عمومیت کامل داشته باشد. امروزه بازار خرید و فروش کالاهای آیینی بودا از قبیل تمثال‌های بودا، ظروف مقدس بودایی، زنگ‌های مراسم، تابلوهای نقاشی، تقویم‌های دیواری بودایی و غیره، در اروپا از رونق بسیار خوبی برخوردار است و در این حال، این روند خود به‌نوعی تبلیغ آیین بودا محسوب می‌شود و گروه‌هایی را برآن می‌دارد تا به کسب اصلاعات بیش‌تر پیرامون بودیسم بپردازند.

ششمین عنصر موثر در جلب نظر اروپایی‌ها، وسایل ارتباط جمعی از قبیل رسانه‌های تصویری و به‌خصوص شبکه‌ی جهانی اینترنت است. در این میان اینترنت نقش بسیار موثری را در معرفی آیین بودا برای اروپایی‌های نسل جدید برعهده دارد.

هفتمین عامل تاثیرگذار بر گرایش اروپاییان به آیین بودا، خیل عظیم کتاب‌ها و نشریات تخصصی پیرامون آیین بودا می‌باشد که امکان دستیابی آسان علاقه‌مندان را فراهم می‌آورد.

هشتمین انگیزه‌ی گرایش اروپایی‌ها را می‌توان در سینمای حرفه‌ای جهان یافت. فیلم‌های بسیاری با به‌نمایش گذاشتن آداب و رسوم و زیروبم‌های آیین بودا، خواسته یا ناخواسته به معرفی آیین بودا می‌پردازند و به‌علت قدرت اعجاب‌انگیز سینما در انتقال مفاهیم، بر گرایش غربی‌ها به‌سوی تفکرات بودایی، بسیار تاثیر گذارند.

نهمین علت جلب اروپاییان به‌سوی آیین بودا، گسترش صنعت گردش‌گری در جهان است. امروزه معابد بودایی شرق، در زمره‌ی پررفت و آمدترین اماکن مورد بازدید گردش‌گران قرار دارد، هر چند این امر در گذشته نیز بسیار مشهود بود، اما امروزه میزان آن بسیار افزایش یافته‌است. برای نمونه این امر چنان مشهود بوده که دولت چین، در چند سال اخیر، برنامه‌های بسیار منظمی را جهت سازماندهی و بازسازی معابد بودایی مخروب و یا در حال تخریب، ترتیب داده‌است، این در حالی‌ست که تاکنون، دولت کمونیست چین، آن‌چنان اهمیتی به معابد بودایی نمی‌داد.

بازدید گردش‌گران اروپایی علاقه‌مند به آثار و معابد بودایی، انگیزه‌ی بسیار قدرتمندی را در ایشان خلق می‌کند تا هر چند بیش‌تر به‌سوی تعمق در بنیان‌های آیینی بودیسم سوق یابند.

به‌طور قطع، دلایل و علل گوناگون دیگری نیز در جلب اروپاییان به‌سوی اندیشه‌های بودایی و دین بودا وجود دارد که از حیطه‌ی این مقاله خارج است و البته لازم به ذکر است که عوامل و دلایل ذکر شده در یادداشت فوق، عمومیت فراگیر ندارند.

در هر حال به‌نظر می‌رسد که آیین بودا در اروپا، مشکل خاصی به‌وجود نیاورده‌است و با آرامش، در گوشه و کنار این قاره‌ی سبز، به حیات خود ادامه می‌دهد و قصد همه‌گیر شدن هم در فهرست اهداف آن وجود ندارد.
